

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Ekim 2023, Cilt 7, Sayı 2

Atf/Citation: Arı, R. (2023). "Klasik Türk Şiiri Gazellerinde Veda", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), s. 399-411.

Ramazan ARI*

Klasik Türk Şiiri Gazellerinde Veda**

Farewell in Ghazals of Classical Turkish Poetry

ÖZ

Hayatın içindeki klasik haliyle dahi duygusal ve estetik gerilimi ihtiva eden veda, şairlerin muhayyilesinde yeni boyutlar kazanarak estetik bir hüviyete bürünür. Klasik Türk şiirinde veda, gazeller itibarıyla mercek altına alındığında, üç çeşidinden söz edilebilir: Kederi doğuran veda, mutluluğu getiren veda ve gayr-ı ihtiyari veda. Kederi doğuran vedada, veda edenle veda edilen arasındaki sevgi bağı, hasreti ve kederi doğurur. Bu tarz vedada ayrılık bir kopuştur. Sevgi bağıyla birbirine bağlı özne ve nesne istemsizce birbirinden ayrılır. Hasret, aradaki bağı duygu boyutunda devamıdır. Mutluluğu doğuran vedada ise veda eden ile veda edilen arasındaki olumsuz bağ, veda nesnesinden duyulan rahatsızlık, memnuniyetsizlik ya da birlikteliğin zorunlu bir beraberlik olması itibarıyadır. Bu tür vedada ise ayrılık bir kurtuluştur. Getirdiği mutluluk buna bağlıdır. Gayr-ı ihtiyari yapılan vedada ise ayrılık, bir yitiriş, bir vazgeçişdir. İstemsizce, bazen gereklilikten bazen de zorunluluktan yapılır. Veda çeşitlerinin yanında klasik Türk şiiri şairleri, özellikle veda öznesi ve veda nesnesinin farklı kullanımlarıyla birçok kompozisyon oluşturarak kavramı zenginleştirmişlerdir. Veda biçimlerine de şiirlerinde yer veren şairler vedayı, yalnızca sevgili ile âşık arasında gerçekleşen klasik bir eylemin ötesine taşımışlardır. Bu çalışmada klasik Türk şiiri gazellerinde veda kavramı, veda türleri, veda eden/edilenler ve veda biçimleri itibarıyla ele alınmak suretiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Veda, Uğurlama, Hasret, Kelime İşçiliği, Gazel.

ABSTRACT

Even in its classical form in life, farewell, which contains emotional and aesthetic intensity, gains new dimensions in the imagination of poets and takes on an aesthetic identity. When the farewell in classical Turkish poetry is examined in terms of ghazals, three types can be mentioned: The farewell that brings sorrow, the farewell that brings happiness, and the involuntary farewell. In farewell, which creates sorrow, the bond of love between the subject of farewell and the object of farewell reveals longing and sorrow. In this kind of farewell, separation is a break. Subject and object, bound together by the bond of love, are involuntarily separated. Longing is the continuation of the bond in the emotional dimension. In the farewell that brings happiness, the negative connection between the farewell subject and the farewell object is due to the discomfort, dissatisfaction felt from the farewell object, or the fact that the union is a compulsory union. In this type of farewell, separation is salvation. The happiness it brings depends on it. In an involuntary farewell, separation is a loss, a renunciation. It is done involuntarily, sometimes out of obligation and sometimes out of necessity. In addition to the farewell varieties, the poets of classical Turkish poetry have enriched the concept by creating many compositions, especially with the different uses of the farewell subject and the farewell object. The poets, who also included the forms of farewell in their poems, carried the farewell beyond a classical action that takes place only between the lover and the beloved. In this study, the concept of farewell in classical Turkish poetry ghazals has been examined in terms of farewell types, farewells and farewell forms.

Keywords: Farewell, Sendoff, Longing, Word Art, Ghazal.

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ramazan.ari@igdir.edu.tr ORCID: 0000-0002-8660-4774

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 16.08.2023 Kabul Tarihi: 07.10.2023 Yayın Tarihi: 26.10.2023 DOI: 10.31465/eeder.1344434

Giriş

Veda; *Türkçe Sözlük*'te, "Ayrılırken birbirine selam ve esenlik dileme" (2005: 2084); *Kâmûs-ı Türki*'de, "İki kişinin birbirine Allah'a ısmarladık ve Hüdâ'ya emanet olunuz, deyip ayrılmaları, esenleşme, müfâratat, ayrılmak" (Şemsettin Sâmî, 2010: 1488-1489); *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te, "Ayrılırken hayırlar dileme, esenleşme" (Ayverdi, 2007: 1123); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ta, "Ayrıma, ayrılış, Allah'a ısmarladık, Allah'a emanet olun!" (Develioğlu, 2012: 1331); *Arapça-Türkçe Sözlük*'te, "Uğurlama, yolcu etme" (Güneş, 2021: 1282); *Lugat-ı Cûdî*'de, "Giden misafir geride kalanları ve bunlar da misafiri hîn-i müfârekatta hıfz-ı ilâhiye tevdi etmek ve bu râsimenin icrâsıyla ayrılmak" (İbrahim Cûdî Efendi, 2006: 597); *Ahterî-i Kebir*'de, "Göç vaktinde birbiriyle esenleşmek manasında isimdir." (Ahterî Mustafa Efendi, 2009: 1076) şeklinde tanımlanır.

Sözlükler, kelimeyi tüm yönleriyle tanımlamaktan ziyade, kelimenin anlamına işaret ederler. Vedanın sözlük anlamlarında dikkati çeken ilk husus, kelimenin veda ânında yapılanlar itibarıyla tanımlanmış olmasıdır. Bir diğer husus ise veda ânında dua, iyi dilek ve temennilerde bulunulmasıdır. Bu durum, veda eden ile veda edilen arasındaki ilişkiye işaret eder. Veda, nihayetinde bir ayrılıktır. Ayrılık, öncesinde bir birlikteliği gerektirir. Veda eyleminin öncesindeki bu birliktelik, veda edilene aşinalığı; hatta onunla bir bağ oluşmasını sağlar. Sözlük anlamlarında veda esnasında yapılanlar, veda edenle veda edilen arasındaki -olumlu- bağa işaret eder.

Türkçeye Arapçadan giren "elveda" kelimesi de, veda eden ile veda edilen arasındaki bağa işaret eden bir karineyi haizdir. Kelimenin başındaki *el-* harf-i tarifi, Arapçada marifet (bilinirlik) alametidir. Veda edilenin bilinirliğine, ona aşına olunduğuna, dolayısıyla arada bir bağ olduğuna delalet eder.

Veda öncesi oluşan bu bağ, sözlük anlamında işaret edildiği üzere olumlu olabileceği gibi, olumsuz bir mahiyet de gösterebilir. Bağın mahiyeti, vedanın sonucunu belirler. Eğer bağ olumlu mahiyet taşıyorsa - bu sevgi bağıdır- veda, hasreti ve onun tezahürü kederi doğurur; tam aksine olumsuz nitelikte ise mutluluğu ortaya çıkarır. Sonucu itibarıyla kederi doğuran veda, kavramın sözlük anlamında işaret edilen ve vedanın kolektif bellekteki karşılığı, klasik vedadır. Birçok şiirde, hikâyede, şarkıda örnekleri mevcuttur. İkincisi, yani mutluluk getiren veda ise örnek üzerinden izah etmek gerekirse, Cahit Sıtkı'nın "Bahar geldi mi her tasaya benden elveda (Tarancı, 2005: 194)" dizesinde sözünü ettiği vedadır. Şairin kışa ve tasaya vedası, mutluluğu doğuran bir veda örneğidir. Bu noktada mutluluğu doğuran, veda öznesi ile veda nesnesi arasındaki olumsuz bağıdır. Bağlı olumsuz kılan, veda öznesinin veda nesnesinden duyduğu rahatsızlık ve memnuniyetsizliktir. Kavramın kolektif bellekteki karşılığının dışında bir örnek olan bu tür veda, şairin muhayyilesinin bir sonucudur. Şair, günlük hayattan bu eylemi, estetik süzgeçten geçirmek suretiyle genel anlayışın dışında kullanarak, kavrama yeni bir boyut kazandırmıştır.

Klasik Türk şiiri gazellerinde veda kavramının, yukarıda mezkûr, iki çeşidinden başka, onlardan tamamen farklı olmayan, ancak ayrı bir çeşit olarak değerlendirilmesi gereken üçüncü bir veda örneği mevcuttur: Gayr-ı ihtiyari veda. Bu da, yine şairlerin kavrama yeni bir boyut kazandırdıkları, hayal gücünün eseri bir vedadır. İstem dışı veyahut zorunlu yapılan bu vedada, genellikle bir vazgeçiş ve sahip olunana zorunlu veda etme durumu söz konusudur. Sevgilinin güzelliğinin etkileyiciliği karşısında, Hızır'ın âb-ı hayat çeşmesine veda etmesi, bu kabildendir.

Görüldüğü üzere veda, öncesi ve sonrasıyla, öznesi ve nesnesiyle, çok yönlü bir kavramdır. Veda öncesindeki bağ, olumlu olması halinde kederi doğurur; olumsuz olduğunda ise mutluluğu ortaya çıkarır. Her iki durumda da veda, kendi içinde bir duygusal ve estetik gerilimi ihtiva eder. İnsan hayatı içinde, kolektif bellekteki haliyle dahi duygusal gerilimi muhteva olan veda kavramı, şairlerin muhayyilesinde, yeni boyutlar kazanarak estetik bir hüviyete bürünür. Bu çalışmada, veda kavramının ele alınmasının temel sebebi budur. Buna bağlı amaç da, klasik Türk şiiri gazellerinde, şairlerin vedayı nasıl estetik hale getirdiklerini, veda şekillerini, veda eden/veda edilenleri ve veda biçimlerini ortaya koymak suretiyle kavramı bütün yönleriyle el alıp incelemektir¹.

1. Veda Çeşitleri²

Yukarıda bahsedildiği üzere, klasik Türk şiiri gazellerinde vedanın üç çeşidinden söz etmek mümkündür: **1. Kederi doğuran veda** **2. Mutluluk getiren veda** **3. Gayr-i ihtiyari veda.**

1.1. Kederi Doğuran Veda

Hasret, kendisine nesne gerektirir. Hasret duyulan ya da hasret çekilen bir şey olmalıdır. Bununla da bitmez, duygunun öznesi ile nesnesi arasında sevgi de şarttır. Sevgi hissedilmeyene hasret duyulmaz. Bu zeminde hasretin başlangıç noktası, veda ânıdır. Veda öznesi ile veda nesnesi arasındaki olumlu bağ, hasret zemininde oluşan sevgi bağıdır. Ancak klasik Türk şiirinde şairler, sevgi bağıyla yetinmemişler, aradaki ilişkiyi bir üst boyuta taşıyan örneklerle imza atmışlardır. Şeref Hanım'ın aşağıdaki beytinde âşığın gönlüne vedası, böyle bir kurgulamanın neticesidir:

Semt-i yâri bırakup avdet iderken nâçâr

Gördüm ayrılmadı itdim dil-i nâlâna elvedâ (Şeref Hanım, g. 80/2)³

[Sevgilinin semtini bırakıp döneceğim zaman çaresiz, ağlayan gönlümün oradan ayrılamadığımı görünce gönlüme veda ettim.]

Hasret, en derin manada, ayrılığa en yakın olunan ânı hissedilir, dolayısıyla kederin en yoğun yaşandığı ân, bu ilk ânıdır (Güleç, 2014: 14). Âşığın gönlü de, sevgilinin diyarından ayrılacağı ânı, derin üzüntü içine girer ve ayrılmak istemez. Âşık, ağlayan gönlünün haline -tıpkı bir çocuğun ağlamasına gönlü razı olmayan anne baba gibi- dayanamayarak onun isteğini yerine getirmek adına gönlüne veda eder. Beyitte, birbirine bağlı iki ayrılık söz konusudur: İlki âşığın sevgilinin diyarından ayrılığı, ikincisi âşığın gönlüne vedası. İkisinde de özne âşıktır. Sevgilinin diyarı âşık için bilinen, aşına olunan bir yerdir ve oraya zaten sevgi bağıyla bağlıdır. Bir parantezle şunu belirtmek gerekir ki bağ sevgiliyle değil, onun diyarıyla. Oradan ayrılması, doğal olarak gönlünde kederi doğurur. Beyti şiir seviyesine yükselten ise âşığın yaşadığı ikinci ayrılık olan gönlüne veda etmesidir. Gönlün âşıkla bağı onun bir parçası olması itibarıyla, bağdan ötedir.

¹ Veda kavramı incelenirken çalışmanın örneklem alanı olarak gazellerle sınırlandırılması, gazellerin beşerî duyguların daha yoğun ve estetik düzeyde işlendiği metinler olması hasebiyledir. Mesnevilerin örneklem alanına dâhil edilmemesi ise vedanın olay örgüsü içinde işlenirken gazellerdeki kadar estetik hüviyeti haiz olmamasıdır. Çalışmada, 143 divandaki gazeller taranmış, tespit edilen beyitlerden konuyu farklı yönüyle işleyenler seçilerek çalışmaya alınmıştır. Ayrıca veda kelimesinin birçok gazelde redif olarak kullanılması, şairlerin kavrama gösterdikleri ilginin delilidir. Vedanın redif olarak kullanıldığı şiirler şunlardır: Elveda redifli gazeller: Edirneli Nazmî (g.3126); Hayrabolulu Hasib (g.74); Mostarlı Hasan Ziyai (g.208); Nâbî (g. 372, g.373; g.374); Şehrî (g.72); Vahyî (g.147); Yenişehirli Avnî (g.195, g. 196). Vedâ redifli gazeller: İshak Çelebi (g. 119); Kâni (g. 93); Mustafa Sıdkî Efendi (g.128); Şeref Hanım (g. 80).

² Çalışmanın bu bölümü, *Bizim Külliye* dergisinin 94. sayısında "Klasik Türk Şiirinde Veda Türleri" başlığıyla yayımlanmıştır (Arı, 2023, 93-96). Daha sonra bu bölüm geliştirilip yeni bilgiler ve bölümler eklenmek suretiyle bilimsel yazı haline getirilmiştir.

³ Divanlardan yapılan alıntılar, nazım şekli kısaltması yanında şiir ve beyit numarası verilerek gösterilecektir.

Gerçekte âşığın gönlüne vedası mümkün olmasa da, dayandırdığı sebep mecazen buna imkân tanır.

17. yüzyıl şairi Şehrî, sevgiliden ayrıldığı için hasretinden çok fazla çok gözyaşı döker ve sonunda Yakup peygamber gibi gözlerine veda eder. Âşık ile gözü arasında yine sevgi bağının ötesinde bir bağ söz konusudur:

İktizâ-yı hasretünle âkıbet Ya‘kûb-veş

Aglamakdan dîde-i giryâna itdüm elvedâ (Şehrî, g. 72/2)

[(Ey Sevgili!) Hasretinin gereği ağlamaktan, ağlayan gözlerime sonunda Yakup gibi veda ettim.]

Âşık, sevgiliden ayrı kaldığı için ağlar. Ayrılık daha önce gerçekleşmesine rağmen onun kederinin derecesi, ilk ândaki gibidir, hiç azalmamıştır. Uzun süre gözyaşı döken âşık, sonunda ikinci bir ayrılık yaşayarak gözlerine veda eder, görme yetisini kaybeder. Şair, bu noktada kolektif bellekteki Yakup imgesini kullanarak, duygusunu veciz şekilde ifade eder.

1.2. Mutluluk Getiren Veda

Vedayla ilgili genel algı, sevgi bağı olana veda edilir, şeklindedir. Veda şarkıları hep sevilendir. Misafire, komşuya veda; evlenen kızlara, askere giden oğlanlara veda; okumaya giden evlada veda; yaşanan şehre, ülkeye veda... Hepsinde arada sevgi bağı vardır. Hepsi de derecesine göre kederi doğurur. Klasik Türk şiirinde, özellikle sevgili ve onun güzellik unsurlarından ayrılıştta, bu tür vedalar söz konusu olup divanlarda birçok örneği mevcuttur. Ancak bu genel algının dışında vedanın farklı bir çeşidi daha vardır. Buna göre veda edenle veda edilen arasındaki bağ, olumsuz mahiyet taşıyabilir. Bu olumsuzluk, veda nesnesinden duyulan rahatsızlık, memnuniyetsizlik şeklinde tezahür edebilir. Veyahut veda öncesi söz konusu olan birlikteliğin zorunlu bir beraberlik olmasından kaynaklanabilir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Bahar geldi mi her tasaya benden elveda (Tarancı, 2005: 194)" demesi tam da böyle bir vedaya örnektir. Kışla olan zorunlu birliktelik, şaire göre onun verdiği kasvet, keder, tasa gibi olumsuzluklara veda, doğal olarak mutluluğu doğurur. Şair, bu veda ile bir nevi, kurtuluşa erer.

Klasik Türk şiirinde âşığın, aşk yoluna girdikten sonra sevgili ve vuslat düşüncesi dışındaki her şeye vedası da mutluluğu getiren bir vedadır. Yenişehirli Avnî, "Pâ-be-râh-ı kûy-ı aşkum ey dil ü cân elvedâ/ Elvedâ ey akl u neng ü sabr u sâ mân elvedâ" (g. 195/1) derken âşığın aşk yoluna girdikten sonra veda ettiklerini tek beyitte toplar. Ahmed Nâmî ise dert erbabının kayıtsızlık yoluna girdikten sonra her şeye şevkle veda ettiğini belirtirken veda sonrası duyduğu mutluluğu da beytine dâhil eder:

Râh-ı bî-kaydânedür erbâb-ı derdün mesleki

Şevk ile evvel kademde cümleye eyler vedâ (Ahmed Nâmî, g. 219/2)

[Dert erbabının yolu, kayıtsızlık yoludur; (daha) ilk adımda, şevk ile cümleye veda eyler.]

Âşığın kayıtsızlık yolunda her şeye vedası, daha önce maddi her şeyle bağı olduğunun göstergesidir. Aşkta henüz olgunlaşmayan âşık için bu durum, aşktaki mertebesinin bir sonucu, bir nevi zorunlu bir hâldir. Kayıtsızlık yoluna girecek mertebeye eriştiğinde ise bu zorunluluktan kurtulur ve şevkle her şeye veda eder. Şevkle veda etmesi, yine veda öncesi olumsuzluğa gönderme olduğu gibi vedanın neticesi mutluluğun da göstergesidir. Mutluluğun arka planında ise âşığın maddi her şeye olan kaydından kurtulması yatar.

Yenişehirli Avnî'nin beytinde olduğu gibi, şairlerin aşk yolunda veda ettikleri ve bundan duydukları mutluluk, klasik Türk şiiri aşk anlayışının bir tezahürüdür. Normal insan psikolojisine

göre akıl, şan, şöhret, makam, zenginliğin kaybı elbette insana mutluluk değil, tam aksine mutsuzluk verir. Ancak âşığın aşktan aldığı zevk, vuslat düşüncesi, bunların hepsine şevkle veda etmesini sağlar. Hatta aşkın getirisi acı, keder, gözyaşı, cefa, bela da düşünülünce âşığın vuslat için neleri göze aldığı ve vuslatın değeri daha net anlaşılır. Vahyî, bu vuslattan bir paye aldığını iddia ettiği aşağıdaki beytinde, bela ve cefaya da veda eder. Beraberinde gelen mutluluğu şu dizelerle dile döker:

Vâsıl-ı dîdâr-ı yâr olduk cefâya el-vedâ

Mevsim-i şâdîdür efkâr-ı belâya el-vedâ (Vahyî, g. 147/1)

[Sevgilinin yüzüne vasıl olduk, cefaya elveda; mutluluk mevsimidir, bela endişesine elveda!]

Klasik Türk şiiri aşk anlayışında âşığın sevgilinin yüzünü görmesi ancak ya rüyada ya da hayalde olur. Her iki durumda da bu vuslat kısa sürelidir. Bu kadarlık süre dahi, âşığın cefa ve belaya veda etmesine yeterli gelir. Bela ve cefa, henüz aşkta olgunlaşmayan âşık için elbette onu rahatsız edici durumlardır. Vuslatla birlikte, onlara veda eder ve mutluluğu yakalar. Mevsim-i şâdî, vedadan sonraki mutluluk döneminin ifadesidir.

Azmi-zâde Hâletî, mutluluğu getiren vedayı, yine aşk bağlamında, fakat farklı bir kurgulamayla beytine şöyle konu edinir:

İrgürüp encâmına eyyâm-ı savm-ı firkati

Iyd-ı vasl olsa disek ey mâh-ı rûze elvedâ (Azmi-zâde Hâletî, g. 394/4)

[Ayrılık orucu günleri sona ulaşmış vuslat bayramı olsa da, “Ey oruç ayı, elveda!” desek.]

Klasik Türk şairlerinin oruç dönemiyle ilgili bu tür dilekleri, birçok beyte konu olmuştur. Özellikle şaraptan mahrum olan âşıklar, bayramı iple çekerler. Bu beyitte şair, ayrılığı oruçla vuslatı da bayramla ilişkilendirerek benzer bir dileği dile getirir. Henüz gerçekleşmemiş olsa da, âşık hâlihazırda memnuniyetsizlik duyduğu ayrılık orucuna veda etme niyetindedir. Veda ânını, bayram olarak nitelmesi, vedanın doğuracağı mutluluğun timsalidir. Gözden kaçırılmaması gereken bir husus da, veda şeklidir. “Ey oruç ayı, “elvedâ” derken sözle yapılan veda, toplumumuzda çok yaygın olan “Elveda ey şehr-i Ramazan” ifadesini çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.

1.3. Gayr-ı İhtiyarî Veda

İstem dışı, elde olmadan yapılan bu tür veda, ya bir zorunluluktan ya da gereklilikten yapılır. Bu tür vedada ayrılık, sahip olunanı yitiriş veya olağandışı koşullar sebebiyle bir vazgeçiş şeklinde olur. Genellikle sevgilinin etkileyciliğini vurgulamak için birçok şair tarafından oldukça estetik biçimde kullanılmıştır. Diğer veda çeşitlerinden ayrılan yönü, bu tür vedanın işlendiği beyitlerde veda ânına odaklanıldığı için veda sonucunun belli olmamasıdır. Örnek vermek gerekirse, sevgilinin dudağının üzerindeki taze ayva tüyleri karşısında Hızır’ın hayat çeşmesine vedası böyle bir durumdur:

Câiz ki hatt-ı sebz-i lebün âşkâr olup

İtdürse Hızra çeşme-i hayvâna elvedâ (Yenişehirli Avnî, g.196/2)

[(Sevgilinin) dudağının (üzerindeki) taze ayva tüyleri görününce Hızır’a (ölümsüzlük suyunun kaynağı) hayat çeşmesine veda ettirse yeridir.]

Farazi bir durum olmakla birlikte, Hızır’ın hayat çeşmesine vedası, sevgilinin ayva tüylerini görmesine bağlıdır. Veda edilen âb-ı hayat çeşmesi, Hızır için normal şartlarda vazgeçilmesi mümkün olmayan bir şeydir. Ancak sevgilinin güzelliğinin etkileyciliği karşısında, olağan dışı

koşullar sebebiyle, özne gayr-i ihtiyari ona veda etmek zorunda kalır. Gereklilikten kaynaklı bir vazgeçiş söz konusudur. Çünkü sevgilinin ayva tüyleri daha değerlidir. Daha değerlisi karşısında eldeki mevcut olandan vazgeçmek, akla ve mantığa da uygun bir davranıştır.

Zahidin, sevgilinin zülfünün etkileyiciliği karşısında mezhep ve imana veda etmesi, gayr-ı ihtiyari vedaya başka bir örnektir:

Zünnâr-bendî-i gam-ı zülfiyle ol mihrün

Çok zâhid itdi mezheb ü îmâna elvedâ (Vahyî, g. 14774)

[O güneş (yüzlü sevgilinin), zülfünün gam zünnarını bağlamakla çok zahid mezhep ve imana veda etti.]

Zahidin, keşişlerin bağladığı zünnarı (kuşağı) beline bağlaması, dinini değiştirdiğinin göstergesidir. Her daim, dindar, sofü görünen zahid için bu tarz imana ve mezhebe veda ederek zünnarı bağlamak suretiyle dinini değiştirmesi, normal şartlarda mümkün değildir. Ancak sevgilinin zülfünün etkileyiciliği, ona gayr-i ihtiyari bunu yaptırır. Her daim övündüğü dindarlık vasfını bu şekilde yitirir. Tabii, bu noktada beyitteki şu ince ayrıntıya temas etmekte fayda vardır. Beyitte din değiştirmekle kastedilen, zahidin Hristiyan olması değildir. Dikkat edilirse, sevgilinin zülfüne âşık olmak, onun için gam çekmek, yani ona bağlanmak, zünnar bağlamaya teşbih edilmiştir. Çünkü zahid, âşığı aşkla ilgili halleri husunda, bunların dinde yeri olmadığı yönünde eleştirir. Buna karşılık kendisinin sevgilinin zülfünü gördükten sonra ona bağlanması, tüm söylediklerini reddetmesi anlamına gelir. Din değiştirmesi, ham sofuluktan âşıklığa geçmesi itibarıyladır.

Edirneli Nazmî'nin gönlünün aşka düşünce, dermanın derdine elveda demesi, yine gayr-ı ihtiyari bir veda örneğidir:

Tâ ki düşdi ışkuna dil dil-berâ ol dem hemân

Mutlaka dimiş dürür derdüme dermân elvedâ (Edirneli Nazmî, g.3126/2)

[Ey gönül alan sevgili, gönül aşkına düştüğü o ân, derman derdime mutlaka “elveda” demiştir.]

Aşk derdinin devasızlığına gönderme yapılan beyitte, âşığın aşka düşmesiyle birlikte aşk derdi, dermana veda etmiştir. Aşk derdinin tek devası, vuslattır. Vuslat da imkân dâhilinde değildir. Aslında dert ile dermanın bir arada olması mümkün değildir. Biri gelince, diğeri zorunlu olarak veda eder.

Gayr-ı ihtiyari vedaya, farklı bir bağlamda olması itibarıyla, son örnek olarak Hecrî'nin şu beyti verebilebilir:

Kesilmez yârdan kat'â çü olmuş muttasıl agyâr

Götürüp ayağı öpdüm elin âhir vedâ etdüm (Hecrî, g.102/3)

[Rakipler sevgiliden asla uzak durmuyor, hep beraberler. Bu yüzden (onun diyarından) ayağı çektim/uğramaz oldum, (gitmeden de sevgilinin) elini öptüm, sonra da veda ettim.]

Sevgilinin sürekli agyarla birlikte olduğunu, ondan hiç ayrılmadığını gören âşık, çaresiz onun diyarına veda eder. Kıskançlık ateşine dayanamamaktan kaynaklanan bu zorunlu veda, istem dışı yapılır. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus, âşık sevgiliye ya da aşka veda etmez. Yani bunlardan vazgeçmez. Yalnızca onun diyarına veda eder. Bir nevi, hasret ateşinde yanmayı, kıskançlık ateşinde yanmaya tercih eder. Sevgilinin elini öpüp veda etmesi de bunun göstergesidir.

Bu başlık altında gayr-ı ihtiyari vedanın örnekleri, Hızır'ın âb-ı hayata, zahidin imana, derdin dermana ve âşığın sevgilinin diyarına vedasında, dikkat edilirse veda ettiren/veda sebebi öne çıkmaktadır. Sevgilinin zülfü, lütufkâr bakışı, aşk ve kıskançlık ateşi bu anlamda vedanın elde olmadan gerçekleşmesine zemin hazırlayan unsurlardır. Şairin beyitlerdeki asıl amacı da bu unsurları vurgulamaktır.

2. Veda Edenler ve Veda Edilenler

Veda kavramıyla ilgili şairler, yukarıda değinilen veda türleri dışında, veda öznesi ve veda nesnesinin değişik kullanımıyla kavramı hem zenginleştirmişler hem de ona derinlik kazandırmışlardır. Veda eden, genellikle gazellerin iki temel kişisinden biri olan âşık ve teşbih, mecaz gibi sanatlarla onun yerine kullanılan bülbül, cân, dil, merdüm-i çeşm, dîde-i giryân gibi unsurlardır. Veda edilenlerde ise çeşitlilik daha çok göze çarpmaktadır.

İnsanoğlunun en trajik vedası, şüphesiz hayata vedası, yani ölümdür. Ölüm sonrası kutsal kitaplarda anlatılmakla birlikte, ölüm tecrübe edilecek bir olgu olmadığından, kemale ermeyen mümin için, korkutucu, ürkütücü, üzücü bir olaydır. Bu yönüyle kolektif bellekte yer alan ölüm, vedaların en dehşet verici olanıdır. Ancak, klasik Türk şiiri geleneğinde âşıklar için, ölümün geldiği ecel akşamından daha güç bir gün vardır. O da sevgiliden ayrılık günüdür:

Âşıka şâm-ı ecel güc gelür rûz-ı vedâ

Nâr-ı dûzahdan eşed olur dahî derd-i firâk (Edirneli Nazmî, g. 3389/4)

[Âşığa, (sevgiliden) ayrılık günü, ecel akşamından (daha) güç gelir; ayrılık derdi de, cehennem ateşinden daha şiddetli olur.]

Şairin, veda günü ve ayrılık derdini teşbih yoluyla yaptığı kıyaslamada, bunlar ecel akşamı (ölüm) ve cehennem azabıyla karşılaştırılır. Dikkat edilirse her ikisi de, kolektif bellekte en vasfını haizdir. Ecel, yani ölüm en dehşet verici olay; cehennem azabı da en şiddetli acıdır. Şair, bu kıyaslamada vedayı ve ayrılığı, beyitteki “güc gelür” ve “eşed olur” ifadelerinden anlaşılacağı üzere, en vasfını haiz ölümden ve cehennem azabından daha üstün tutar.

Başka bir beytinde yine Edirneli Nazmî, sevgilinin güzelliğini seyreden göz bebeğinin bir anlık ayrılığını dahi, insanın hayata veda etmesine benzetir:

Seyr-i hüsnünden kim ola merdüm-i çeşm cüdâ

Ana benzer [kim] hayâta diye insân el-vedâ (Edirneli Nazmî, g. 3135/4)

[(Ey sevgili), gözbebeğim (senin) güzelliğini seyretmekten (bir anlık) ayrılrsa, insanın hayata elveda demesine benzer.]

Gözün bir anlık ayrılığını dahi ölüm gibi gören şair, hem sevgilinin güzelliğini hem de ayrılığın kendisinde yarattığı hissiyatı vurgular. Tokatlı Kânî ise ayrılığın ağırlığının şiddetini mübalağa ile şöyle nazma döker:

Kâniyâ bâr-girân-ı dü-cihân vezn olsa

Olamaz şiddet-i külfetde yine deng-i vedâ (Kânî, g.93/9)

[Ey Kânî, iki cihanın ağırlıkları tartılsa, ağırlık şiddetinde yine vedanın dengi olamaz.]

Şehrî ise bu kez ayrılık gamı ile sevgiliye veda etmeyi kıyaslar. Ayrılık gamı nedeniyle can vermeyi küçümsediği bu kıyaslamada, veda ânının zorluğuna şair şöyle göndermede bulunur:

Sanma ey Şehrî gam-ı firkatle ölmekden kaçam

Cân nedür ben göz göre cânâna itdüm elvedâ (Şehrî, g.72/3)

[Ey Şehrî, ayrılık gamıyla ölmekten kaçtığımı sanma, (bu yüzden) can vermek nedir? Ben göz göre göre sevgiliye veda ettim.]

Hasretin en derin hissedildiği ân, ayrılığa en yakın olunan ân, yani vedâ ânıdır. Şehrî, hasretin ifadesi kederin en yüksek derecede hissedildiği sevgiliye veda ânını yaşadığıktan sonra, ayrılık gamıyla can vermenin çok hafif kaldığını belirtir.

Vedâ ânının zorluğunu konu edinen Kânî'nin aşağıdaki beytinde ise o ânın vücuttaki fiziksel ve psikolojik tezahürünü görmek mümkündür:

Reng-i kâhîyi ruh-ı zerdimi görmişlere sor

Niçedür fark idesin mâhiyet-i reng-i vedâ (Kânî, g. 93/4)

[Saman sarısını, solmuş yüzümü görenlere sor; vedanın renginin mahiyeti nasılmış, (o zaman) fark edersin.]

Sararmış yüz, aşırı üzüntünün göstergesidir. Buna sebep ise sevilene/sevgiliye vedadır (Yalçınkaya, 2023: 103). Şair, vedanın rengini saman sarısı olarak nitelerken, aynı zamanda veda edendeki fiziksel ve psikolojik tezahürüne göndermede bulunur.

Sevgiliden ayrılığa dair olan buraya kadarki beyitlerde, veda eden (özne) âşık, veda edilen (nesne) ise sevgilidir. Âşığın sevgili ile bağının aşk üzerine olumlu olduğu malumdur. Bu da, neticede kederi doğurur. Şairler de bunu ifade için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Buraya kadarki örnekleri, klasik veda örnekleri olarak nitelemek mümkündür.

Veda nesnesinin değiştirilmesiyle şairlerin çeşitli kompozisyonlar oluşturdukları yukarıda ifade edilmişti. Yenişehirli Avnî, “elvedâ” redifli gazeliyle, âşığın aşk yolunda veda ettikleri hususunda ihtiva ettiği çeşitlilikle, bunun bir örneğini verir:

Pâ-be-râh-ı kûy-ı aşkum ey dil ü cân elvedâ

Elvedâ ey akl u neng ü sabr u sâ mân elvedâ

[Ey dil ve can, aşk köyüne yola çıkıyorum, elveda! Elveda, ey akıl, şöhret, sabır ve huzur, elveda!]

Deyr-i aşka yol görindi bir büt-i bî-dîn için

Ey harâbât elvedâ ey bezm-i rindân elvedâ

[Dinsiz bir put için aşk kilisesine yol göründü. Ey harabat elveda, ey rintlerin meclisi elveda!]

Ben cünûn sahrâsına yâ Hû diyüp itdüm sefer

Ey künişt ü hânkâh ey küfr ü îmân elvedâ

[(Aşk) delilerinin çölüne “Yâ Hû” deyip yola çıktım; ey Mecûsî mabedi ve tekkesi, ey küfür ve iman elveda!]

Âhiret hakkı helâl olsun ben itdüm azm-i râh

Şâd olun şâd ey kilâb-ı kûy-ı cânân elvedâ

[Ey sevgilinin diyarının köpekleri, elveda! Ben (aşk çölüne) yola çıktım; ahiret hakkım helal olsun; mutlu olun.]

Avnî-i ber-murâda ben de itdüm iktidâ

Elvedâ ey dehr-i dîn ey gam hezârân elvedâ (Yenişehirli Avnî, g. 195)

[Ben de muradına eren Avnî'ye uydum, elveda ey alçak dünya, ey gam binlerce elveda!]

Aşk çölüne yola çıkan âşık; birinci beyitte dil, can, akıl, şöhret, sabır ve huzura; ikinci beyitte harabat ve bezm-i rindâna; üçüncü beyitte künişt ve hânkâh ile küfür ve imana; dördüncü beyitte

sevgilinin diyarının köpeklerine; beşinci beyitte alçak dünya ve gama binlerce elveda eder. Dolayısıyla âşık sıfatıyla şair, aşk çölüne (yokluk çölüne) gitmeye karar vermiş ve her şeye veda etmiştir. Fenafillâh makamı da denilen bu yerde, kalbi mâsivâdan, yani Allah'tan başka her şeyden temizlemek, her şeyden vazgeçmek, her şeye veda etmek gerekir. Âşığın yolu, râh-ı bî-kaydânedir. Bu yüzden Ahmed Nâmî'nin dediği gibi âşık, *şevk ile evvel kademde cümleye eyler vedâ* (g. 219/2). Ayrıca beyitlerde dikkat edilirse vedadan ziyade “elveda” kelimesi tercih edilmiştir. Elveda, yerine göre kesin ve geri dönüşü olmayan ayrılığa işaret edebilmektedir (Coşar, 2011: 16). Bu bağlamda düşünüldüğünde âşığın aşk yoluna girdikten sonra her şeye vedası, daha anlamlı hale gelir.

Yenişehirli Avnî, yine “elveda” redifli 196. gazelinde, bu kez hem veda öznesini hem de veda nesnesini tenasüp oluşturacak biçimde farklı kullanarak özgün beyitlere imza atar. Aşağıdaki beyitte, gül bahçesi kompozisyonu içerisinde bülbül, gül bahçesine veda eyler. Sebebi ise gülfidanının dibini kargaların zapt etmesidir:

Gül gitti pâ-y-ı gül-büni zabt itdi zâglar

Bülbül aceb mi itse gül-istâna elvedâ (Yenişehirli Avnî, g.196/4)

[Gül gidince, gülfidanının dibini kargalar zapt etti; (bu yüzden) bülbülün gül bahçesine veda etmesine şaşmamak gerekir.]

Bülbülün vedasını, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle zorunlu ve gerekli olması yönüyle, gayr-ı ihtiyari veda olarak nitelemek mümkündür. Benzer bir veda çeşidini aynı gazelin üçüncü ve dördüncü beytinde de görmek mümkündür. Üçüncü beyitte vedâ öznesi zâhid, mezheb ve imana veda eder. Veda sebebi ise sevgilinin zülfüdür:

Zünnâr-ı bendî-i gam-ı zülfiyle ol mihrün

Çok zâhid itdi mezheb ü îmâna elvedâ (Yenişehirli Avnî, g. 196/3)

[O güneş (yüzlü sevgilinin), zülfünün gam zünnarını bağlamakla çok zahid mezheb ve imana veda etti.]

Dördüncü beyitte ise veda öznesi Hızır, veda ettiği ise çeşme-i hayvândır. Buna sebep de yine sevgili, onun yeni çıkan ayva tüyleridir:

Câ'iz ki hatt-ı sebz-i lebün âşkâr olup

İtdürse Hızra çeşme-i hayvâna elvedâ (Yenişehirli Avnî, g. 196/2)

[(Ey sevgili), dudağının taze ayva tüyleri âşikâr olunca Hızır'a âb-ı hayât çeşmesine veda ettirmesi mümkündür.]

İki beyitte de dikkat edilirse, vedaya sebep sevgilinin güzellik unsurlarıdır. Bu noktada dikkatlerden kaçmaması gereken husus, veda eden Zâhid'in, genel algıda vazgeçmesinin mümkün olmadığı mezheb ve imana; Hızır'ın da âb-ı hayât çeşmesine veda etmiş olmasıdır. Bunu sağlayan, tabii ki, sevgilinin güzellik unsurlarının etkileyciliğidir. Amaç da, bunu vurgulamaktır. Bu bağlamda, Zâhid ve Hızır'ın bu vedalarını da, mevcut koşullar içinde gayr-i ihtiyari veda olarak nitelemek mümkündür.

Gazelin mahlas beytinde ise sevgiliyi görmenin getirdiği yine gayr-i ihtiyari bir veda söz konusudur. Bu kez veda eden uyku, veda edilen ise ağlayan gözlerdir:

Avnî o mâh-ı bî-bedeli gördüğüm gice

Hâb eylemişdi dîde-i giryâna elvedâ (Yenişehirli Avnî, g. 196/5)

[Ey Avnî, o eşsiz ay (gibi güzel sevgiliyi) gördüğüm gece uyku, ağlayan gözlerime veda etmişti.]
Beyit, ağlayan kişinin zaten gözüne uyku girmesi mümkün değildir, mantıksal zeminine dayanır.
Uygunun gözlere veda etmesi, sevgilinin güzelliği sebebiyledir.

Fuzûlî ise sevgilinin cemalinden örtüyü kaldırmasıyla huzur, akıl ve imana veda ettiğini söyleyerek daha estetik bir söyleme imza atar:

Ol büt-i ser-keş gelir salmış cemâlinden nikâb

Ey selâmet el-firâk ey akl u dîn el-vedâ (Fuzûlî, g. 142/5)

[O asi put gibi güzel sevgili, cemalinden örtüyü kaldırmış gelir; ey huzur elveda, ey akıl ve din elveda!]

Beyitte “Mecnun” mazmunun olduğunu söylemek mümkündür. Sevgilinin cemalini gören âşığın aklı başından gider. O ândan sonra mecnun biri için dinin bir geçerliliği olmadığı gibi huzura da veda eder.

Vahyî, sevgilinin başka bir güzellik unsurunu işlediği veda ile ilgili beytinde, sevgilinin lal gibi dudağının şarabıyla neşeli olanın hayâ ve hicaba veda ettiğini belirtir:

Neş‘e-yâb-ı bâde-i la‘l-i leb-i dildâr olan

Eyler elbette hicâb ile hayâya el-vedâ (Vahyî, g. 147/4)

[Sevgilinin lal gibi dudağının şarabıyla neşeli olan, hicap ve hayâya elbette veda eyler.]

Ahmedî ise sevgilinin güzellik unsurları zülf ve gözünün tesirini konu aldığı aşağıdaki beytinde, zühd ve takva ile akıl ve dine veda eyler:

Zülfde böyle kemîn ü gözde bu resm-ile kîn

El-firâk iy zühd ü takvâ el-vedâ ey akl u dîn (Ahmedî, g. 499/1)

[(Sevgilinin) zülfünde böyle puslu ve gözünde bu hile ile kin (karşısında), ey zühd ve takvâ elveda, ey akıl ve din elveda!]

Sevgilinin güzellik unsurlarının etkileyciliğinin vurgulandığı bu beyitlerde, dikkat edilirse veda eylemi şairlerin amacına hizmet eden bir araçtır. Şairler, veda kavramını nidanın peşi sıra kullanarak hem vurguyu arttırmışlar hem de sevgilinin güzellik unsurunun tesirini pekiştirmişlerdir. Bunun yanında, özellikle veda edilenler noktasında tenasüple şiirlerine dâhil ettikleri soyut kavramlarla hem veda kavramını estetik boyuta taşımışlar hem de veda nesnesi hususunda çeşitlilik oluşturmuşlardır.

3. Veda Etme Biçimleri

Klasik Türk şiiri şairleri, veda kavramını işledikleri beyitlerinde veda biçimlerine de yer vermek suretiyle, hayallerini zenginleştirmişlerdir. Bu anlamda helalleşmek, sözle veda ve el öpmek şeklinde veda biçimlerine beyitlerde tesadüf edilir.

3.1. Helalleşmek

Helalleşmek, ayrılık sırasında karşılıklı olarak haklarını bağışlamaktır (Ayverdi, 2007: 451). İslam dininde kul hakkı anlayışı sebebiyle bu davranış şekli, özellikle veda ânında çok sık sergilenir. Yenişehirli Avnî, aşağıdaki beytinde sevgilinin diyarının köpekleriyle sözlü olarak helalleşerek vedalaşır:

Âhret hakkı helâl olsun ben itdüm azm-i râh

Şâd olın şâd ey kilâb-ı kûy-ı cânân elvedâ (Yenişehirli Avnî, g. 195/4)

[Ey sevgilinin diyarının köpekleri, mutlu olun. Ben yola çıktım, ahiret hakkım helal olsun. Elveda!]

Âşık, sevgilinin diyarının köpekleriyle yalnızca vedalaşmaz; hem helalleşir hem de iyi dilekte bulunur. Buradan anlaşıldığına göre âşığın, onlarla helalleşecek derecede dostluğa dayalı birlikteliği olmuştur.

Bir veda şekli olarak helalleşmenin arka planında, özne ile nesne arasında olumlu manada bir birliktelikten söz etmek mümkündür. Buna bağlı helalleşmenin arka planında, bir daha görüşmeme, birlikte olamama ihtimalinin göz önünde bulundurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Nevi-zâde Atâyî, sevgiliyle vedalaşırken helalleşmesine şaşırılmamak gerektiğini belirttiği beytinde, sebebini şöyle açıklar:

Dil-ber vedâ iderken n'ola helalleşirse

Zîrâ bilür komaz sag ben zârı derd ü hasret (Nevizâde Atâyî, g. 15/4)

[Sevgili veda ederken helalleşirse buna şaşmamak gerekir. Zira dert ve hasretin, inleyen beni (sonunda) öldüreceğini bilir.]

Aşk derdinin ve sevgiliden ayrılığın dayanılmazlığına vurgu yapılan beyitte âşık, sevgilinin helalleşmesinden de ölüme gittiğinin farkındadır.

3.2. Sözle Veda

Türkçede veda sözleri çok ve çeşitlidir. Birçoğu kalıplaşmış olan bu sözler genellikle dua, iyi dilek ve temenniler şeklindedir. Hoşça kal, esen kal, sağlıcakla kal, her şey gönlünce olsun, selametle kal/git, Allah'a emanet ol, Allah'a ismarladık bunlardan bazılarıdır (Coşan, 2011: 15). Veda edilene söylenen bu tarz sözler, veda öncesi oluşan sevgi bağının tezahürüdür. Hecrî, hem veda edilenin farklı bir örneğini verdiği hem de veda ediş şekli itibarıyla oldukça özgün aşağıdaki beytinde, şairin gönlü saba yeline şöyle veda eder:

Deşt-i gamda dil sabâ-y-ıla vedâ edüp dedi

Âkıbet derd-ile hâk oldum yürü sen kal esen (Hecrî, g.111/4)

[Gönül, gam çölünde saba yeli ile vedalaşıp “Ben sonunda dert ile toprak oldum, haydi sen esen kal!” dedi.]

Gam çölünde gönlün, saba yeli ile vedalaşması, ona iyi dilekte bulunması, önceki birlikteliklerinin mahiyetini ortaya koyar niteliktedir. Gönlün toprak olması, vedanın ölüm ânında yapıldığının göstergesidir. Gönlün, bu esnada saba ile vedalaşırken söylediği “esen kal” ifadesinin hem dua cümlesi olması hem de rüzgâr için geçerli olması beyti estetik seviyeye taşıyan bir unsur olarak yerini alır.

3.3. El Öpmek

El öpmek, saygı ifadesi bir davranış şeklidir. Yaş ya da statü olarak küçük olan büyük olanın elini öper. Genelde selamlaşmada icra edilen bu davranış Selikî'nin aşağıdaki beytinde veda ederken kullanılır. Âşığın el öpmeyi dilemesi, sevgiliye veda etme, ona son bir kez dokunma arzusu sebebiyledir:

Ok gibi atsan yabana etmezem hergiz nizâ'

Tek elün öpmek nasîb olsun bana rûz-ı vedâ (Selikî, g.31/1)

[Ok gibi beni yabana atsan asla karşı çıkmam; yalnızca veda gününde elinden öpmek bana nasip olsun yeter.]

Sonuç

Klasik Türk şiiri şairlerinin vedayı temelde iki şekilde beyitlerine konu edindikleri müşahede edilir. Kederi doğuran veda, sevgi bağı temelinde gerçekleşir. Vedanın yaygın şekli de budur. Mutluluğu doğuran veda ise genel algının aksine, olumsuz bağı olduğu nesnelere yöneliktir. Üçüncü veda ise aslında diğerlerinden çok farklı bir veda olmamakla birlikte, eylemin gayr-ı ihtiyari yapılması yönüyle onlardan ayrılır.

Veda çeşitleriyle ilgili, şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür: Kederi doğuran vedada ayrılık bir kopuştur. Sevgi bağıyla birbirine bağlı özne ve nesne istemsizce birbirinden ayrılır. Neticesinde oluşan hasret, aradaki bağı duygu boyutunda devamıdır. Mutluluğu doğuran vedada ise ayrılık bir kurtuluştur. Bu anlamda vedanın, arzu edilen bir amaca dönüştüğü söylenebilir. Getirdiği mutluluk da buna bağlıdır. Gayr-ı ihtiyari yapılan vedada ise ayrılık, bir yitiriş bir vazgeçişir. İstemsizce, bazen gereklilikten bazen de zorunluluktan yapılır.

Görüldüğü üzere şairler, gerçek hayattaki bir eylemi estetik süzgeçten geçirip edebî hale getirmişlerdir. Örneklere dikkat edilirse şairler, yaygın veda şeklinde dahi, onu gerçek hayatta olduğu gibi, herkesin ilk anda aklına gelen şekliyle değil, onu işleyip estetik süzgeçten geçirerek şiirlerine konu etmişlerdir. Bununla da yetinmemişler, onu iki farklı biçimde daha kullanmak suretiyle kavramın anlam alanını genişletmişler ve kavrama yeni boyut kazandırmışlardır.

Klasik Türk şiiri şairleri, vedayı birçok farklı yönüyle, birçok farklı kompozisyon içerisinde kullanmışlardır. Özellikle veda nesnesinin farklı kullanımları itibarıyla zikredilen örnekler bunun açık delilleridir. Şairler, veda ile ilgili, veda biçimlerini de ihmal etmemişler, az da olsa onun da örneklerini vererek hayallerini zenginleştirmişlerdir.

Kaynakça

- Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-i Kebir*, (haz. Kırkkılıç, H. A., Sancak, Y.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H. vd. (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akdoğan, Y. (haz.) (t.y.). *Ahmedî Dîvân*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78357/ahmedi-divani.html>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Akyüz, K. vd. (haz.) (1958). *Fuzûlî Türkçe Divan*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arslan, M. (haz.) (2018). *Şeref Hanım Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215362/seref-hanim-divani.html>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Ayverdi, İ. (2007). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Coşar, M. (2011). “Şarkılarla Veda”, *Veda*, ed. Gürsoy Naskali, E. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Cûdî, İbrahim Efendi (2006). *Lügat-ı Cûdî*, (haz. Parlatır, İ., Tezcan Aksu, B., Tufar, N.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirel, Ş. (haz.) (2017). *Şehrî Dîvânı*, Ankara: KTB, E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-197364/sehri-divani.html>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Güleç, C. (2014). “Ney Neden Feryat Eder?”, *Psikeart Ayrılık Özel Sayısı*, S. 34, Temmuz-Ağustos.
- Güneş, K. (2021). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep Yayınları.
- Karaköse, S. (haz.) (2017). *Nev‘i-zâde Atâyi Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194357/nevi-zade-atayi-divani.html>. Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Kaya, B. A. (haz.) (2017). *Azmizâde Hâletî Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR->

196456/azmizade-haleti-divani.html. Erişim Tarihi: 26.04.2023.

Sami, Şemsettin (1989). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tarancı, C. S. (2005). *Otuz Beş Yaş -Bütün Şiirleri-*, derleyen: Bezirci, Asım, İstanbul: Can Yayınları.

Taş, H. (haz.) (2017). *Vahyî Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194335/vahyi-divani.html>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.

Turan, L. (1998). *Yenişehirli Avnî Bey Dîvânı'nın Tahlîli Tenkitli Metin*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Üst, S. (haz.) (2017). *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206284/edirneli-nazmi-divani.html>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.

Yalçınkaya, Ş. (2023). “Ölümlle Gelen Bir Veda Ânının Gazeli -Tokatlı Kânî'nin Veda Gazeli-”, *Bizim Külliye*, S. 94, Aralık-Ocak-Şubat, s.102-105.

Yazar, İ. (haz.) (2012). *Kânî Dîvânı*, Ankara: KTB E-Kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 23.04.2023.

Yenikale, A. (haz.) (2017). *Ahmed Nâmî Dîvânı*, Ankara: KTB E-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196583/ahmed-nami-divani.html>. Erişim Tarihi: 25.04.2023.

Zülfe, Ö. (haz.) (2009). *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selîkî ve Şiirleri*, Ankara: KTB. <https://docplayer.biz.tr/11455481-On-altinci-yuzyil-sairi-seliki-ve-siirleri-omer-zulfe.html>. Erişim Tarihi: 23.02.2023

Zülfe, Ö. (haz.) (2010). *Hecrî Dîvânı*, Ankara: KTB, E-kitap. <https://www.fikriyat.com/ekitap/detay/hecr-dvni/152>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.